

BYSTRZAK, Magdalena. *KRITIK V SPOLOČNOSTI. Spory Alexandra Matušku (1930 – 1938)*. Bratislava: VEDA, 2021, 210 s. ISBN 978-80-244-1879-9.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.2.9>

V poslednom období bádateľský záujem o literárnu a publicistickú tvorbu Alexandra Matušku a jeho myšlienkový svet opäť stúpol, vyšlo o ňom viacero knižných monografií a zborníkov predovšetkým z prostredia literárnych teoretikov a historikov. O to viac treba oceniť, že recenzovaná práca bezpochyby nadobudne medzi nimi svoju váhu, pretože vyniká originálnym spôsobom spracovania a osobitným pohľadom autorky.

Magdalena Bystrzak sa vo svojej publikácii venuje ranému dielu A. Matušku, teda jeho článkom, ktoré vyšli v českej a slovenskej periodickej tlači v 30. rokoch 20. storo-

čia. Mladý Matuška nebol medzi vtedajšími tvorcami slovenskej literárnej publicistiky a kultúry solitérom, hoci toľko rozruchu, oscilujúceho od kritického až pohrdlivého rozhorčenia až po spontánne nadšenie, čo spôsobil on svojimi textami, nevyvolal vari nikto. Mnohí z nich boli od Matušku o čosi starší, iní zasa o čosi mladší, išlo o prvú početnú generáciu slovenských vzdelancov a prvú generáciu, ktorá mohla v mladom Československu slobodne a naplno tvarovať slovenskú kultúru a vari i širšie – slovenskú spoločnosť. Predovšetkým vďaka periodikám bola komunikácia medzi nimi intenzívna. Vzájomne sa kritizovali, súperili medzi sebou, odsudzovali sa, ba sa i očierňovali, a naopak, vzájomne sa inšpirovali, doplňovali i obdivovali. Autorka tento jav a prelom v slovenskej spoločnosti výstižne zachytila.

Primerane, v kontexte s interpretovaním Matuškových prác, sledovala a analyzovala aj práce iných autorov, ktorí sa ocitli v priamej či nepriamej komunikácii a konfrontácii s ním. Je zaujímavé a prínosné sledovať mozaiku mien a ich názory, z ktorých sa niektoré z rôznych dôvodov objavili ako kométa iba nakrátko a iné, tak ako Matuška, zostali spolutvorcami kultúry po celé desaťročia. V tejto súvislosti oceňujem to, že M. Bystrzak preštudovala nielen uverejnené práce autorov, ktoré súviseli s A. Matuškom, s medzivojnovou literatúrou, kultúrou a spoločnosťou, ale aj relevantné dobové periodiká a archívne pramene. Vďaka tomu sa niektoré postavy objavujú v súvislostiach doteraz nepovšimnutých a jej práca prekračuje tradičný, pomerne úzky literárnohistorický rámec.

Magdalene Bystrzak nešlo primárne o analýzu teoretických a estetických stránok ani o zachytenie tvorby A. Matušku v 30. rokoch (prehľad jeho prác uvádza v komentovanej podobe v záverečnej kapitole práce), ale o analýzu jeho diela z hľadiska vtedajšej slovenskej spoločnosti a jej mladej, oneskorene sa tvoriacej kultúry. Zväčša išlo o závažné témy spojené s ich emancipáciou a smerovaním. To predstavuje jednu rovinu kontextualizácie posudzovanej práce.

Druhou rovinou tejto kontextualizácie je skutočnosť, že autorka zachytila Matuškovu dielo a celkovo cesty hľadania duchovnej a kultúrnej tváre „nového“ Slovenska aj vo výrazne subjektívnych rovinách. Názorový a estetický kvas tých čias nevyhnutne správdzali subjektívne prejavy a postoje, často v podobe osobných sporov, nezriedka i podpäsových úderov. Nielenže to komplikovalo osobné vzťahy, ale aj zostrovalo atmosféru, verejnú komunikáciu a prehlbovalo vzájomnú nedôveru v kultúrnej obci. Práca sleduje, akou formou a mierou k tomu prispieval A. Matuška. Jeho stylisticky brilantné texty, ktoré často pichali do osieho hniezda, nevynikali vecnosťou, naopak, boli názorovo vyhranené a často jednostranné, niekedy až predpojaté, ich autor mal záľubu v kritike, irónii, polemike, rád provokoval, opovrhoval všetkými formami tradicionalizmu ako nedobovými, prekonanými javmi, brzdiacimi pohľad „vpred“.

Autorka priliehavo približuje a analyzuje dôvody týchto Matuškových postojov a prístupov, opäť v širokom kontexte. Upozorňuje na Matuškovu ideovú vyhranenosť, ktorú formovali ľavicové a pokrokárske ideológie, ako aj Nietzscheho filozofia. Tak sa v jeho diele snúbili socialistické a komunistické idey so silným liberálnym individualizmom, so skepsou či s upraveným šaldovským kriticizmom, ktoré silno kontrastovali s rôznymi formami konzervativizmu a tradicionalizmu rozšírenými na Slovensku. Oceňujem, že autorka neostala iba pri tomto ideologickom a bipolárnom rozpätí (pravica – ľavica; moderna a pokrok – tradícia), ale sledovala aj hlbšie sociálno-kultúrne a sociálno-psychologické príčiny Matuškových názorov a jeho sarkastickej kritiky slovenských pome-

rov. Jednu videla v kontraste zaostalej provincie a vyspelého centra, konkrétne košatej modernej (českej) kultúry a iba rozvíjajúcej sa (slovenskej) kultúry. Matuškov antitradicionalizmus bezpochyby ovplyvnilo české urbánne prostredie a predovšetkým kultúrna zrelosť, ideový kvas a živosť Prahy, čo silno kontrastovalo so zdanlivo ospalými slovenskými pomermi a názormi. Autorka vysvetľuje pozadie ostrých polemík aj napätím medzi slovenskou svojbytnosťou a československou národnou jednotou, podporovanou najvyššími mocenskými i kultúrnymi autoritami, ale i všeobecne rozšíreným pocitom ohrozenia vlastného národa a územia, resp. strachom o prežitie krehkej slovenskej kultúry i spoločnosti, ktorej identita bola ešte stále rozkolísaná. Parafrázujúc Magdalenu Bystrzak (s. 99), absentoval v nich všeobecne prijímaný kód vo vzťahu k hodnotám, ktoré spoločnosť považuje za trvalé.

Osnova práce je zostavená premyslene, M. Bystrzak ju rozdelila do ôsmich kapitol. V každej z nich, s výnimkou poslednej, sleduje jeden tematický okruh, ktorý patril k podstatným prvkom Matuškovho diela, často postaveného na polemických sporoch, resp. s polemickým pozadím. Ako som už uviedol, autorka dôsledne interpretovala Matuškovu prácu a príčiny jeho kriticizmu nielen na pozadí jeho ideológie a vkusu, ale i v kontexte s dobovými názormi a so spoločenským a politickým dňaním, ako aj s reflektovaním sociologického a sociálno-psychologického rozmeru. Azda mohla trochu rozviesť, čo dejiny z Matuškovho raného diela potvrdili, čo z neho nadobudlo funkciu odkazu a naopak, čo sa po čase ukázalo realistickejším u jeho oponentov a kritikov a ktoré stránky Matuškovho diela boli až príliš limitované jeho prítomnosťou.

Magdalena Bystrzak napísala svoju monografiu na kvalitnej štylistickej úrovni a spracovala danú problematiku s primeraným odstupom a nadhľadom, pritom s taktom a so všestrannou empatiou, čo v prípade A. Matušku nebývalo v minulosti časté. Vo svojej práci nielen otvára a rozvíja obraz osobnosti a tvorby mladého Matušku, jeho miesta v slovenskom kultúrnom prostredí, jeho prínos i limity, ale tiež postihuje viaceré málo známe a reflektované stránky kultúry a ideologického vrenia na Slovensku v 30. rokoch 20. storočia. Táto rozsahom neveliká publikácia sa zaraďuje medzi tie kvalitné, premyslené a kultivované práce historikov, literárnych historikov, filozofov, sociológov z posledných dvoch desaťročí, ktoré prispeli k hlbšiemu poznaniu donedávna dosť zanedbanej sféry kultúry v medzivojnovom období. A zároveň nabáda na premýšľanie a nepriamo podnecuje ďalšie interpretácie.

Dušan Škvarna
(*Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica*)